

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Vehkalahti, Kaisa; Jouhki, Essi; Lipkin, Sanna; Sitomaniemi-San, Johanna; Kuokkanen, Tiina

Title: Monitieteinen lapsuuden historia

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Kaisa Vehkalahti, Essi Jouhki, Sanna Lipkin, Johanna Sitomaniemi-San, Tiina

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Vehkalahti, K., Jouhki, E., Lipkin, S., Sitomaniemi-San, J., & Kuokkanen, T. (2022). Monitieteinen lapsuuden historia. In K. Vehkalahti, E. Jouhki, S. Lipkin, J. Sitomaniemi-San, & T. Kuokkanen (Eds.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen : monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä* (pp. 8-32). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia tutkimuksia, 288.
<https://oa.finlit.fi/site/books/m/10.21435/ht.288/>

Monitieteinen lapsuuden historia

Kaisa Vehkalahti

 <https://orcid.org/0000-0001-7740-5645>

Essi Jouhki

 <https://orcid.org/0000-0002-5243-8552>

Sanna Lipkin

 <https://orcid.org/0000-0002-4736-208X>

Johanna Sitomaniemi-San

 <https://orcid.org/0000-0002-3432-7373>

Tiina Kuokkanen

 <https://orcid.org/0000-0002-6797-4059>

Kaikki aikuiset ovat kerran olleet lapsia... mutta harva heistä muistaa sitä.¹

Antoine de Saint-Exupéryn lastenkirjallisuuden klassikkoteoksesta *Pikku prinssi* (1943) löytyvä sitaatti kuvastaa osuvasti lapsuuden historian haasteita. Oman kokemushistoriamme ansiosta kuvittelemme ehkä pystyvämmme helpostikin samastumaan lasten tunteisiin ja kokemuksiin.

¹ De Saint-Exupéry 1943, 55.

Toisaalta olemme jokainen eläneet omannäköisemme lapsuuden, eivätkä kokemuksemme ole vertailukelpoisia. Etenkin tutkijalle voi olla haastavaa, jos omat muistot lapsuudesta alkavat ohjailta tutkimusta. Väistämättä omat käsityksemme ja kokemuksemme vaikuttavat siihen, miten tarkastelemme ja tulkitsemme menneisyyttä. Tutkimuksen äärellä onkin tärkeää pohtia, miten voimme tunnistaa ja tulkita menneisyyden lasten maailmaa, joka on eri aikoina ja eri yhteisöissä näyttäytynyt hyvin erilaisena kuin omana aikanamme.

Pikku prinssi tekee kirjassaan matkaa läpi avaruuden ja vierailee erilaisissa maailmoissa. Tässä teoksessa teemme tutkimusmatkaa lapsuuden moniääniseen maailmaan. Tavoitteenamme on tarjota lukijoille matkaopas, joka tutustuttaa lapsuuden historian keskeisiin tutkimustraditioihin, aineistoihin sekä niihin erilaisiin menetelmiin, joiden avulla menneisyyden lapsuutta eri tieteenaloilla tutkitaan. Samalla teos havainnollistaa, millaista tutkimusta Suomessa tehdään – ja ennen kaikkea miten.

Kuten teoksen teemojen runsaus osoittaa, lapsuuden historia on vilkas ja monitieteinen tutkimuskenttä. Lapsuuden historiasta on kirjoitettu useita erinomaisia yleisesityksiä ja kokoomateoksia, joissa sitä hahmotetaan esimerkiksi kronologisena kehityskulkuna tai maantieteellisiin kokonaisuuksiin jakaen.² Alalta on kuitenkin puuttunut suomenkielinen teos, joka kokoaisi yhteen metodologista ja teoreettista keskustelua siitä, millaisia erityiskysymyksiä tutkimukseen liittyy, millaisia käsitteitä ja menetelmiä tutkimusalalla on hyödynnetty ja millaisia aineistoja alalla käytetään. Runsauden keskellä tarvitaan karttoja ja matkaoppaita, ja tähän tarpeeseen teoksemme pyrkii osaltaan vastaamaan.

Menneisyyden lapsia ja lapsuutta koskevaa tutkimusta tehdään useilla tieteenaloilla mutta hieman erilaisin käsittein ja metodein. Tämän monitieteisyyden olemme halunneet tuoda teoksessamme esiin. Kirjan luvut kiinnittyvät muun muassa arkeologiaan, kasvatustieteisiin, yhteiskuntatieteisiin, kirjallisuudentutkimukseen, etnologiaan ja historian-tutkimukseen. Niitä kaikkia kuitenkin yhdistää kiinnostus lapsuuden

² Esim. Fass (toim.) 2013; Aasgaard, Bunge & Roos (toim.) 2018; Moruzi, Musgrove & Pascoe Leahy (toim.) 2019.

monipolviseen historiaan ja sen tulkinnan mahdollisuuksiin. Vaikka käytämme teoksen kokoavana käsitteenä erityisesti historiantutkimukseen viittaavaa käsitettä *lapsuuden historia*, katsomme, että menneisyyden lapsuuden tutkimus ei ole suinkaan historiantutkijoiden yksinoikeus. Näemme menneisyyden lapsuuden tutkimuksen monitieteisenä kohtaamispaikkana, jossa eri suunnista tulevat tutkijat, teoriat ja lähestymistavat risteävät.³

Menneisyyden lapsuus tutkimuskohteena

Lapsuuden historiaan liittyy tiettyjä erityispiirteitä, jotka asettavat tutkimukselle omat haasteensa ja ohjaavat menetelmällisiä valintoja. Yksi tällainen erityiskysymys liittyy lapsuuden määrittelyyn tutkimuskohteenä ja käsitteenä. Miten lapsuus ja aikuisuus ylipäätään on määritelty eri aikoina ja erilaisissa kulttuureissa? Itse asiassa yhtenä lapsuuden historian keskeisimmistä tutkimustuloksista voi pitää havaintoa, että yhden lapsuuden sijaan on olemassa monenlaisia lapsuuksia, jotka ovat ajassa muuttuvia ja sosiaalisesti ja kulttuurisesti muovautuvia rakennelmia.⁴ Lapsuus voidaan nähdä ja määritellä eri tavoin, esimerkiksi syntymän ja kasteen, imetyksen, koulutuksen, kollektiivisesti jaettujen kulttuuristen siirtymien tai subjektiivisten kokemusten kautta.

Pikku prinssin sitaatin voi tulkita muistutukseksi siitä, että kiinnityessämme aikuisuuteen unohdamme herkästi, millainen lapsuuden maailma oikein oli – tai mitä kaikkea se on voinut olla. Lapsuus nähdään usein välivaiheena matkalla kohti edessä siintävää aikuisuutta. Sitä pysähdytään miettimään, muistelemaan ja refleктоimaan kenties vasta ikäännyttäessä, jolloin lapsuuskokemusten kautta pyritään selittämään ja ymmärtämään omaa elämänkulkua ja valintoja. Tämä lapsuuden ”toi-

3 Tämä luku liittyy tutkimushankkeisiin Maalaisnuoruuden sukupolvet, 1950–2020 (SA 323105, Vehkalahti); Uusia näkökulmia lapsuuteen Suomessa (1600–1900) – Hauta-asu lapsen aseman määrittelijänä (SA 309607, Lipkin); Löytöretkeilijä, tutkimusmatkailija, kosmopoliitti: Kuinka meistä tuli uteliaita (SA 315141, Sitomaniemi-San) ja ”Ei kosketa minua”: Etäisyys, suhteisuus ja vastuu Covid-19-pandemian keskellä (SA 335579, Sitomaniemi-San).

4 Mm. Gittins 2004; Alanen 2009, 19; Musgrove, Pascoe Leahy & Moruzi 2019; Cunningham 2021, 1–9.

seus”, kuten kulttuurimaantieteilijä Owain Jones ilmiötä kutsuu⁵ – lapsuuden tarkasteleminen aikuiseksi tulemisena (engl. *adult-becoming*) – näkyy myös lapsuuden historiassa. Lapset ovat näyttäneet tutkimuksessa pitkään passiivisina toimijoina, joihin aikuiset kohdistavat erilaisia toimenpiteitä, kuten kasvatusta, kuritusta, hallintaa ja vallankäyttöä. Esimerkiksi historian tutkimuksen ja kasvatuksen historian lehdillä lapsia lähestyttiin sosialisointi- ja heidän historiaansa kirjoitettiin pitkälle 2000-luvun vaihteeseen saakka vahvasti institutionaalisten silmälasiensa läpi: lapset pilkahtivat näkyviin osana modernisoituvan perheen historiaa, hyvinvointivaltion historiaa, kasvatusta- ja koulutuslaitosten historiaa tai osana lapsuuteen kohdistuvien asiantuntijuuksien historiaa.⁶

Tässä teoksessa emme määrittele lapsuutta tarkasti ikävuosina tai kehityspsykologisena elämänvaiheena. Kukin kirjoittaja tarkastelee lapsuutta omasta näkökulmastaan: osa tulkitsee lapsuutta esimerkiksi biologian tai aikuisten asettamien määritelmien kautta, osalle lapsuus taas näyttää hienovaraisena sosiokulttuurisena ja vuorovaikutteisena – jopa liminaalisena – elämänvaiheena. Yhteisenä lähtökohtanamme on kuitenkin lapsuuden ymmärtäminen itsenäisenä ja itsessään arvokkaana tutkimuskohteena. Lapsuuden historiassa emme ole niinkään kiinnostuneita aikuisesta, joksi tarkastelemamme lapsi lopulta kasvaa, vaan lapsesta itsestään, hänen toiminnastaan ja lapsuudelle annetuista merkityksistä.⁷

Varhaista lapsuuden historian tutkimusta motivoi usein kysymys siitä, milloin moderni käsitys lapsuudesta syntyi. Useissa alan pioneiritutkimuksissa korostettiin esimodernin ja modernin ajan lapsuuskäsitysten erilaisuutta. Modernin lapsuuden vähittäinen muotoutuminen sijoitettiin 1500- ja 1800-lukujen väliselle ajanjaksolle.⁸ Kuten Kaisa Vehkalahti tuo luvussa 1 esille, lapsuuden historia näyttöä alan ensimmäisissä teoksissa usein edistyskertomuksena: matkana kohti aiempaa

5 Jones 2003; Jones 2013.

6 Grosvenor 2007; Hawes & Hiner 2008; Sköld & Vehkalahti 2016; Musgrove, Pascoe Leahy & Moruzi 2019. Suomessa ks. esim. Aapola & Kaarninen 2003; Vehkalahti & Suurpää 2014.

7 Mm. Fass 2010.

8 Ariès 1986 [1962].

Kuva 1. Lapsuuden ja aikuisuuden välinen raja on määritelty eri tavoin eri yhteiskunnissa. Se on usein ollut liukuva, sillä lapset ovat tyypillisesti osallistuneet esimerkiksi aikuisten töihin ja toimeentulon hankintaan niin pian kuin se on ollut mahdollista. Toisaalta lapsuuden ja aikuisuuden välistä rajaa on monissa kulttuureissa määritelty siirtymäriitein. Valokuvaaja, kirjailija ja toimittaja I. K. Inha (1865–1930) kuvasi maatalon pojan kärryineen 1890-luvun lopulla. Poika näyttää iältään nuorelta, mutta hänen olemuksessaan on paljon ajan aikuisten miesten maailmaan kiinnittyvää. Kuva: Kustannusosakeyhtiö Otavan kokoelma, Museovirasto (1898–1899).

sivistyneempiä kasvatustutkimusmenetelmiä ja lapsiystävällisempiä yhteiskuntia.⁹ Erityisesti 1990-luvulta lähtien menneisyyden lapsuutta koskeva tutkimus on kuitenkin laajentunut ja monipuolistunut. Kentän kasvassa myös näkökulmien ja käytettyjen tutkimusmenetelmien kirjo on moninaistunut. Yhden suuren kertomuksen sijaan 2000-luvun tutkimuksessa korostuu monitulkintaisuus ja kokemusten moninaisuus: esille on nostettu esimerkiksi sosiaaliluokan, talouden, etnisen taustan ja sukupuolen kaltaisten tekijöiden vaikutus lapsuuden kokemuksiin. Samalla tutkimuksen maantieteellinen näkökulma on laajentunut. Siinä missä varhaiset lapsuuden historiasta kiinnostuneet tutkijat tutkivat käytännössä lähinnä eurooppalaista ja pohjoisamerikkalaista lapsuutta, on tutkimuksen globalisoituminen ollut yksi 2000-luvun näkyvimmistä kehityskuluista¹⁰.

Samalla lapset ovat astuneet uudella tavalla tutkimuksen keskiöön. Merkittävä tekijä tässä on ollut monitieteisen lapsuudentutkimuksen vakiintuminen tutkimusalana, joka pyrkii ymmärtämään lapsia yhteiskuntiansa ja yhteisöjensä jäsenenä ja toimijoina sekä lapsuutta osana yhteiskuntaa, sen rakenteita ja kulttuuria. Lapsuudentutkimus on pyrkinyt lapsikeskeisiin tutkimusmenetelmiin: ajatellaan, että lapsia tulee tutkia heidän omilla ehdoillaan ja siten, että lasten toimijuus tuodaan esille.¹¹ Pyrkimys tavoittaa lasten aktiivinen toimijuus on merkinnyt lapsuuden problematisoitumista uudella tavalla myös menneisyyttä koskevan tutkimuksen kohteena. On merkityksellistä pohtia, tutkitaanko esimerkiksi menneisyyden lasten toimintaa ja heidän arkiympäristöjään vai paremminkin erilaisia aikuiskäsityksiä lapsuudesta. Vastauksia näihin teoreettis-metodologisiin kysymyksiin ovat etsineet esimerkiksi muistitietotutkimusta, tunteiden historiaa ja kokemushistoriaa edustavat lapsuuden historian uudet suuntaukset, joita esitellään tämän teoksen osassa *Eletyn elämän muistot*. Toisaalta myös lapsuuden historiassa on törmätty antroposentrisen tutkimuksen rajoihin ja lavennettu näkökulmia avarammin lapsuuden materiaalisia ulottuvuuksia huomioivaan

9 Esim. deMause 1974; Shorter 1975; Stone 1977.

10 Esim. Morrison 2012.

11 James, Jenks & Prout 1998; Kehily 2004; Alanen 2009.

suuntaan. Näitä vastauksia esittelemme tarkemmin osiossa *Materiaali-suus ja ruumiillisuus*.

Monitieteisiä näkökulmia menneisyyteen

Tutkimusalana lapsuuden historia on jo lähtökohtaisesti muotoutunut useiden eri alojen vuoropuhelussa, läheisessä suhteessa esimerkiksi kasvatuksen ja koulutuksen historiaan, perhehistoriaan tai monitieteiseen lapsudentutkimukseen. Lapsuuden historia on myös ollut tutkimuskenttä, jolla monet tutkijat vierailevat vaikka identifioituvat ensisijaisesti muiden alojen tutkijoiksi. Historiantutkimuksen sisällä samankaltaisia teemoja voidaan käsitellä esimerkiksi sukupuolihistorian, perhehistorian tai sotahistorian viitekehyksissä. Käsitteenä lapsuuden historia on vakiintuneempi historiantutkimuksessa, kun taas kasvatustieteellisessä tutkimuksessa puhutaan kasvatuksen ja koulutuksen historiasta.¹² Kasvatuksen ja koulutuksen historia onkin tutkimusalana ollut lapsuuden historiaa akateemisesti institutionalisoituneempi, kun mittareina käytetään vaikkapa akateemisten oppitulojen määrää. Viime vuosina kasvatuksen ja koulutuksen historian sekä lapsuuden historian kentät ovat kuitenkin lähentyneet toisiaan. Tämä näkyy sekä tutkimusaiheiden ja -menetelmien valinnassa että alan tutkimusyhteistyössä konferensseissa ja julkaisutoiminnassa.¹³

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa lapsudentutkimus ja nuorisotutkimus ovat aloina hyvin eriytyneet ja niillä on omanlaisensa institutionaalinen ja tieteenhistoriallinen tausta. Historiantutkimuksen sisällä sen sijaan puhutaan lapsuuden ja nuoruuden historiasta usein yhdessä – kenties jo siksi, että suhteellisen pienen tutkimusalan sisällä eronteko ei ole ollut tarpeen, mutta myös tutkimuskohteeseen ja historiantutkimuksen luonteeseen liittyvistä syistä: historiallisesti lapsuuden ja nuoruuden välille on ollut vaikea piirtää ainakaan kovin tarkkaa rajaa.

Teoksemme keskeisenä tavoitteena on ollut tuoda näitä samankaltais-

¹² Sköld & Vehkalahti 2016.

¹³ Dekker & Simon 2014; Larsson & Norlin 2014.

ten teemojen parissa työskenteleviä tutkimusaloja hedelmälliseen vuoropuheluun ja tehdä samalla näkyväksi niiden välisiä lähestymistapojen eroja ja yhtäläisyyksiä. Millaisia ovat kunkin tutkimusalan keskeiset käsitteet, tutkimuksen vahvat linjat ja toisaalta uusimman tutkimuksen painopisteet? Erityisesti aineistoihin, lähestymistapoihin ja tutkimusmenetelmiin liittyvissä keskusteluissa tieteidenvälisellä vuoropuhelulla on usein ollut jopa ratkaiseva rooli. Näkökulmat ja menetelmät vaeltavat tieteenalalta toiselle¹⁴, ja tämä dynamiikka on keskeisesti läsnä myös lapsuuden historian tutkimuksessa, kuten tämän teoksen luvuissa havainnollisesti tuodaan esille.

Yhdessä kirjamme luvut ovat vahva osoitus lapsuuden historian monitieteisyydestä. Mukaan on valittu erilaisia tutkimusperinteitä edustavia tekstejä, joiden teoreettiset ja menetelmälliset työkalut poikkeavat paikoin merkittäväällä tavalla toisistaan. Teoksessa on pyritty esittelemään erityisesti uusia, 2000–2020-luvun tutkimuksessa esiin nousseita lähestymistapoja. Niitä ovat esimerkiksi erilaiset muistitietotutkimuksen lähestymistavat, uusmaterialistiset ja visuaaliset tutkimusmenetelmät ja luonnontieteellisten menetelmien yhdistäminen humanistiseen tutkimukseen. Teoksessa avataan kuitenkin uusia näkökulmia myös tutkimusperinteisiin, joilla on ollut vahva asema lapsuuden historiassa, kuten lapsuuden instituutioiden tai lapsuutta koskevien asiantuntijuuksien tutkimukseen. Kirjan luvuissa esitellään esimerkiksi, miten genealogia voi avata hallinnollisten tekstien analysointiin uuden näkökulman tai miten perinteisiä aikuislähtöisiä viranomaisarkistoja voidaan tulkita lapsilähtöisistä näkökulmista. Luvuissa näkyy myös laaja aikajänne antiikin lapsuudesta nykypäivään. Toivomme, että teos inspiroi lukijoita tarttumaan sekä uudemman että kaukaisemman historian tutkimuskohteisiin. Luvut sisältävät esimerkkejä kotimaisista, kansainvälisistä ja ylirajaisista tutkimuskohteista eri aikakausilta, joskin painopiste on suomalaisessa lapsuuden historiassa.

Aineistojen ja menetelmien kirjo on tuonut kirjoittajamme myös eettisten kysymysten äärelle. Osin siksi, että olemme kaikki kerran olleet

14 Pöysä, Järviluoma & Vakimo 2010.

lapsia tai meillä on omia lapsia tai lapsenlapsia, aihe on myös tunteita ja mielipiteitä herättävä tutkimuskohde – erityisesti silloin, kun tutkimuskohteena on lapsiin kohdistuvia vaikeita asioita, kuten väkivaltaa, kaltoinkohtelua tai kuolemaa. Teoksen luvuissa muistutetaan, että lapsuuden historian tutkimus edellyttääkin tutkijoilta oman asemansa tunnistamista ja erityistä sensitiivistä lähestymistapaa. Lapsen kohtelun lisäksi sensitiivisyyttä vaatii myös lapsen asettaminen tutkimukselliseen kontekstiinsa, esimerkiksi alkuperäiskansojen tutkimukseen tai kolonialistiseen viitekehykseen.

Teoksen temaattiset kokonaisuudet

TUTKIMUSTRADITIOIDEN RISTEYKSESSÄ

Teos jakautuu viiteen temaattiseen kokonaisuuteen. Ensimmäinen osa toimii johdantona lapsuuden historian tutkimuksen traditioihin. Tässä osassa pohdimme, miten lapsuuden historian keskeiset lähestymistavat ja kysymyksenasettelut ovat muotoutuneet ja millaisia vaiheita alan historiassa voidaan nähdä. Tutkimusalan historiaa hahmotetaan erityisesti historian ja arkeologian näkökulmista, mutta huomiota kiinnitetään myös tieteidenväliseen vuoropuheluun. Samalla osio luo pohjaa teoksen seuraavien osien käsittelyluvuille, joissa esitellään tällä hetkellä ajankohtaisia tutkimusmenetelmiä ja lähestymistapoja.

Historiantutkimuksen kentällä lapsuuden historian juuret ulottuvat 1960–1970-lukujen sosiaalishistorialliseen murrokseen. Huomion kiinnittäminen lapsiin oli osa tuolloin ”uusiksi historioiksi” kutsuttua aaltoa, joka nosti esille esimerkiksi uuden sosiaalishistorian, työväen historian, naishistorian, perhehistorian sekä postkolonialismin näkökulmat. Kiinnostus lasten ja nuorten historiaan on versonut erityisesti perhehistorian sekä nais- ja sukupuolihistorian tutkimuksen yhteydessä. Kaisa Vehkalahti tuo esiin teoksen avausluvussa *Lapsuuden löytämisestä toimijuuden tutkimukseen. Lapsuuden historian kuusi vuosikymmentä*, miten menneisyyden lapsuuksia koskevalla tutkimuksella on ollut tärkeä rooli myös tieteidenvälisessä vuoropuhelussa. Osoittaessaan, miten lapsuuden käsite on sosiaalisesti, kulttuurisesti ja ajassa muuttuva, histo-

riantutkimus raivasi tietä niin kutsutun uuden lapsuudentutkimuksen näkökulmien muotoutumiselle 1980–1990-lukujen vaihteessa.

Menneisyyttä tutkivista tieteenaloista arkeologiassa lapsuus on verrattain uusi tutkimuksen ala, kuten Sanna Lipkin tuo esille kokoelmamme toisessa luvussa *Historiallisen ajan lapsuuden arkeologiaa. Lapset, tunteet ja kuolema*. Samoin kuin historian tutkimuksessa myös arkeologiassa mielenkiinnon herääminen lapsuuden tutkimusta kohtaan on liittynyt läheisesti sukupuolentutkimuksen lähestymistapoihin ja kysymyksenasetteluihin.¹⁵ Toisaalta huomion kiinnittäminen lapsuuteen on kytkeytynyt kysymyksiin ihmisen toimijuudesta, yksilöllisyydestä ja identiteetistä sekä ymmärrykseen tutkijan tulkinnan merkityksestä menneisyyden tutkimuksessa.¹⁶ Intersektionaalinen tutkimusote¹⁷, jossa tarkastellaan samanaikaisesti useiden sosiaalisen identiteetin ulottuvuuksien (esimerkiksi sukupuolen, iän, sosiaalisen rodun, etnisyyden tai taloudellisen aseman) läsnäoloa ja vuorovaikutusta, luonnehtii myös lapsuuden arkeologiaa.

ELETYN ELÄMÄN MUISTOT

Muistitietotutkimuksen näkökulmia hyödyntävän tutkimuksen kasvu on ollut yksi suomalaisen lapsuuden historian leimallisia piirteitä 2000–2020-luvuilla. *Eletyn elämän muistot* -osassa käydään läpi laaja kirjo aineistoja: kirjallisia muistoja sekä kollektiivisen ja yksityisen rajapinnalla liikkuvia kokemuksia ja haastatteluja. Osion avaavassa luvussa *Lapsuuden rajoilla. Lapsuusmuistot omaelämäkerrallisessa kirjoittamisessa* Essi Jouhki pohtii lapsuusmuistojen tulkinnan haasteellisuutta ja erityisesti lapsuuden toiseuden ongelmaa: onko aikuisen (joko tutkijan tai muistelijan) mahdollista määritellä ja tulkita lasten maailmaa tai kertoa siitä? Luvussa esitellään, millaisin menetelmin aikuisten kirjoittamia lapsuusmuistoja voidaan tulkita ja millaisia rajoituksia aineistoon liittyy esimerkiksi silloin, kun muistitieto on kirjoitettu jo vuosia ennen sen

15 Baxter 2019; Sørensen 2000.

16 Díaz-Andreu ja muut 2005; Hodder 2007.

17 Tässä kirjassa intersektionaalista tutkimusotetta käyttävät Sanna Lipkin arkeologiaa käsittelevässä luvussa 2 ja Ville Vuolanto antiikin lähteitä käsittelevässä luvussa 9. Intersektionaalisuuden määrittelistä lisää ks. Crenshaw 1989 ja Collins 2015.

analyysihetkeä. Esimerkkiaineistona on käytetty Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran muistelukeruuaineistoja, joissa on käsitelty suomalaista sotien jälkeistä lapsuutta ja nuoruutta. Luvun analyysin kohteina ovat muistot lapsuuden päättymisestä ja niiden kautta hahmottuvat siirtymäkokemukset.

Elettyä ja muistettua elämää tarkastelevat myös Eerika Koskinen-Koivisto ja Kirsi-Maria Hytönen luvussaan *Kerrostuneet tulkinnat. Vaikeat lapsuusmuistot muistitietohaastattelussa*. Heidän lukunsa lähestyy muistitietotutkimuksen perinteisempää menetelmää, haastattelututkimusta, ja sen sensitiivisiä tulkintoja. Luvun esimerkkeinä toimivat aineistot koskevat vaikeita lapsuusmuistoja, kuten lastensuojelussa koettua kaltoinkohtelua ja sota-ajan lapsuutta. Luvussa pohditaankin erityisesti vaikeita ja sensitiivisiä tutkimusaiheita koskevan tutkimuksen reunaehtoja: millaisia asioita on otettava huomioon haastatteluja suunniteltaessa ja toteutettaessa, miten luodaan turvallinen haastatteluympäristö ja miten tutkijan tulee suhtautua kuulemaansa kertomukseen. Luvun erityis-ansiona on pohdinta tutkijan tahdikkuudesta ja *eettisestä valppaudesta*, jotka velvoittavat tutkijaa reagoimaan empaattisesti ja ohjaamaan haastattelua siten, ettei tilanne aiheuta haastateltavalle pahaa oloa.

Haastattelumenetelmä mielletään usein muistitietotutkimuksen ytimeen. Koskinen-Koivisto ja Hytönen korostavat, että haastattelutilanne on aina osapuolten välinen intersubjektiivinen, jopa intiimi vuorovaikutussuhde, jossa myös tutkija asetetaan tarkkailun, havainnoinnin ja kokijan asemaan. Kokonaisuuden kolmas luku *Kollektiivinen biografia. Lähestymistapa kylmän sodan lapsuuksien tutkimiseen* käsittelee tätä intersubjektiivisuuden kysymystä ja pohtii tutkijan ja tutkimukseen osallistuvan positioita uudesta näkökulmasta ylittäen perinteisen kahdenkeskiseen vuorovaikutussuhteeseen liittyvän problematiikan. Zsuzsa Millein, Iveta Silovan ja Nelli Piattoevan muodostama kirjoittajakollektiivi Mnemo ZIN esittelee lapsuuden historiassa harvemmin hyödynnetyn kollektiivisen biografian menetelmää ja sen mahdollisuuksia kylmän sodan lapsuuksien tutkimisessä. Kirjoittajat tarkastelevat kollektiivisen biografian toteuttamiseen liittyviä kysymyksiä tiedon tuottamisen geopolitiittisista ja akateemisista valtasuhteista sekä yksityisten ja yhteisesti rakennettujen muistojen tuottamisen, käsittelyn ja arkistoinnin etiikas-

ta. Esitellessään yksityiskohtaisesti tutkimusprojektiinsa liittyvien työpajojen toteutusta kirjoittajat nostavat samalla esiin havaintoja koetun ja muistetun elämän materiaalisuudesta, diskursiivisuudesta, kehollisuudesta ja affektiivisuudesta.

MATERIAALISUUS JA RUUMIILLISUUS

Samoin kuin monitieteisessä lapsuudentutkimuksessa ja laajemmin humanistis-yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa,¹⁸ myös lapsuuden historian tutkimuksessa on viime vuosina kiinnitetty uudella tavalla huomiota materiaalisuuden, tilallisuuden ja ruumiillisuuden näkökulmiin.¹⁹ Uusmaterialistisiin tai posthumanistisiin²⁰ teorioihin kiinnittyvissä tutkimuksissa on korostettu esimerkiksi luonnon, eläinten, rakennetun ympäristön ja materiaalisen kulttuurin merkitystä lasten kokemuksta jäsentävinä tekijöinä. Teoksemme toisessa osassa esitellään erilaisia lähestymistapoja lapsuuden materiaalisten ulottuvuuksien tutkimukseen. Osion kantavana teemana on pohdinta siitä, kuinka materiaalisen kulttuurin näkökulmasta ja materiaalisia aineistoja hyväksi käyttäen voidaan hahmottaa lapsen paikka osana yhteisöään ja ympäristöään. Materiaalisen kulttuurin, luonnon ja yksilön välinen raja ei ole aina selvärajainen. Esineet, rakennukset ja luonnonkappaleet aistitaan, ja aistikokemus herättää tunteita, tunnelmia, muistoja ja kertomuksia, jotka ovat tilanne- ja yksilösidonnaisia ja sijoittuvat siihen kulttuuriseen ja sosiaaliseen kontekstiin, jossa ne koetaan. Yhtäältä tutkimuksen kohteena voivat olla ihmisen muovaamat maisemat, rauniot, muistomerkit sekä arkeologisilta kaivauksilta löytyneet esineet ja rakenteet, toisaalta tutkimusta tehdään historiallisten lähteiden, muistitiedon ja haastattelujen pohjalta.

Osan kaksi ensimmäistä lukua jatkavat muistamisen ja haastatteluaineistojen parissa: niissä lapsuuden kokemuksia käsitteellistetään tilan, paikan ja visuaalisen hahmottamisen kautta. Luvussa *Maalaiskylä oppimisen ympäristönä ja kohteena. Uusmaterialismi näkökulmana lasten*

18 Esim. Taguchi Lenz 2011; Rautio 2013.

19 Esim. Gutman & de Coninck-Smith 2008.

20 Esim. Coole & Frost 2010.

oppimisen elettyyn historiaan Antti Malinen avaa lasten arkioppimisen elämyksellisiä ja moniaistisia ulottuvuuksia hyödyntäen uusmaterialistista näkökulmaa, kuten tarjouman käsitettä. Luvun esimerkkitapauksen muodostaa tutkimus, jossa 1940–1960-luvuilla lapsuuttaan eläneiden henkilöiden haastattelujen ja yhteisten visuaalisten karttojen työstämisen avulla hahmotettiin erään pienen maalaiskylän historiaa. Malinen toteaa, että haastateltujen muistijäljet omasta lapsuudestaan liittyivät usein merkityksellisiin ja jännittäviinkin omakohtaisiin oppimiskokemuksiin, joihin liittyi eloisia aistikokemuksia äänistä, hajuista sekä kosketuksesta. Luvussa pohditaan, millaisia mahdollisuuksia on lasten ja materiaalisen ympäristön välisen vuorovaikutuksen tutkimisella, ja samalla uusmaterialistinen analyysi avaa uusia näkökulmia oppimisen – erityisesti kouluinstituution ulkopuolella tapahtuvan epäformaalin oppimisen – historian tutkimukseen.

Osion toisessa luvussa *Visuaaliset menetelmät historiatietoisuuden tutkimuksen välineinä* visuaalisia tutkimusmenetelmiä hyödynnetään puolestaan tämän päivän nuorten historiatietoisuuden tutkimuksessa. Helena Ristaniemi on esimerkkitapauksessaan tutkinut saamelaisalueella asuvien tyttöjen suhdetta heidän kotiseutunsa ja sukunsa historiaan. Ristaniemi on käyttänyt haastattelututkimuksessaan esimerkiksi valokuvia sekä elämänjanapiirros-menetelmää. Luku osoittaa, miten lapsuusympäristö, sen ylisukupolviset perinteet, normit ja mallit sekä kulttuurinen maisema rakentavat historiatietoisuutta ja miten tätä prosessia voidaan tutkia. Materiaalista todellisuutta kuten saamenpukua kuvaavat valokuvat ja niihin liittyvä nuorten haastattelujen lomassa kertoma narratiivinen todellisuus luovat moniulotteisen mahdollisuuden keskustella muutoin vaikeasti sanallistettavista asioista. Samalla luku osoittaa, kuinka empaattisella ja nuorten omista näkökulmista lähtevällä tutkimusotteella tutkimusta voidaan tehdä sensitiivisesti ja osallistujien identiteettiä ja kulttuurista taustaa kunnioittaen.

Menneisyyden tutkimuksessa tunnistetaan vahvasti tutkijan oman kulttuuritaustan vaikutus hänen tulkintaansa menneisyyden ympäristöstä, materiaalisesta kulttuurista sekä ihmisen toiminnasta. Arkeologiassa tällä hetkellä ajankohtainen puheenaihe on se, miten tutkijoiden tulisi ymmärtää omasta ajattelumaailmastaan poikkeavien tietojärjestelmien

(engl. *knowledge systems*) mahdollisuuksia ja rajoituksia sekä tarkastella niitä useista näkökulmista.²¹ Tämä on tärkeää myös tutkittaessa lasten jäännöksiä. Lapsen hauta ja hänen pienet luunsa herättävät niin tutkijoissa kuin muissa ihmisissä tunteita, jotka ovat kulttuurista, uskosta ja maailmankuvasta riippuvaisia. Tällöin tutkijan käyttämä kieli, valitut metodit ja tutkimukseen osallistaminen sekä tulosten esittäminen niin sanotulle suurelle yleisölle vaikuttavat ratkaisevasti siihen, millä tavalla nykyajassa elävät, erilaisista taustoista tulevat ihmiset jäsentävät ja ymmärtävät menneisyyttään.

Osion viimeinen luku, *Varhaismoderni imetysongelma. Luonnontieteet humanistin palveluksessa*, esittelee arkeologisia tutkimusmenetelmiä 1700-luvun lapsuuden ja nuoruuden tutkimuksessa. Luvussa Tiina Väreän tutkimuskohteena on nyky-yhteiskunnassa ja julkisessa keskustelussa latautunut aihe, imettäminen. Historiallisten lähteiden perusteella imetys on ollut kiistely aihe myös 1700-luvulla, mutta kirjallisten lähteiden rajallisuus antaa aiheesta yksipuolisen kuvan. Aiheesta säilyneet tekstilähteet ovat pääasiassa korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa olleiden miesten laatimia ja kytkeytyvät joko kirkolliseen tai maalliseen hallintoon. Väre käyttää tutkimuksessaan luonnontieteellisiä menetelmiä, joilla saatua tietoa on mahdollista verrata kirjallisten lähteiden välittämiin käsityksiin. Tutkimus asettuu osteoarkeologian kentälle edustaen sen yhtä tutkimusmetodia, stabiili-isotooppianalyysia. Hampaat varastoiivat tiedon ihmisen elämänaikaisesta ravinnosta aina syntymästä lähtien, joten niitä tutkimalla on mahdollista selvittää, millaista ravintoa yksilö on syönyt varhaislapsuudessa – tässä tapauksessa voidaan siis tutkia sitä, onko lasta imetetty ja milloin mahdollinen vieroittaminen on tapahtunut. Näin ollen yksilön jäännökset säilövät tietoa myös lapsen hoitamiseen liittyvistä perinteistä sekä niistä elämän edellytyksistä, jotka hänellä on ollut varhaislapsuudessaan. Esimerkki avaa myös mahdollisuuksia pohtia imetykseen tänä päivänä liitettyjen kulttuuristen merkitysten historiallisia juuria ja sitä, millä tavalla historia heijastuu imetykeskusteluihin.

21 Supernant ja muut 2020.

KULTTUURISET KATSEET

Lapsuuden historian alkuvaiheissa puhuttiin rohkeasti siitä, miten tutkimuksen tuli ”antaa ääni” menneisyyden lapsille. Myöhemmin ajatus menneisyyden lasten todellisuuden tavoittamisesta on leimattu moneen kertaan naiiviksi ja romanttiseksi. Keskeiseksi pohdinnan kohteeksi on noussut kriittinen kysymys siitä, miten menneisyyden lasten näkökulman voi tavoittaa. Aineistoista, jotka historian tutkimuksessa useimmiten ovat monin tavoin valikoituneita ja välittyneitä, on todettu olevan mahdotonta suodattaa autenttista ääntä tai kokemusta – olipa kyse sitten lapsista tai aikuisista.²² Menneisyyden lasten elämästä ja toiminnasta on tyypillisesti säilynyt varsin niukasti lähteitä. Vähäiset säilyneet aineistot, kuten lasten tuottamat kirjeet, piirrookset tai heidän käyttämänsä esineet, painottuvat keski- ja yläluokkaisten lasten elämään.²³ Tutkijat ovatkin olleet innovatiivisia lukiessaan menneisyyden lapsuutta esiin muun muassa henkilökohtaisista ja kollektiivisista muistoista ja kirjallisista lähteistä kuten kulttuurisista tuotteista.

Toimijuus-käsitettä alettiin soveltaa myös lapsuuden historian tutkimisessa 2000-luvulla tiiviin monitieteisen vuorovaikutuksen myötä. Kysymys siitä, miten menneisyyden lasten ja nuorten toimijuus voidaan tuoda esille, on ollut 2000-luvun lapsuuden historiassa keskeinen, kuten Ville Vuolanto tuo esiin luvussaan *Toimijuus ja kokemus lapsuuden historiassa. Hieronymus, kokemusyhteisöt ja tutkijan katse*.²⁴ Luvun keskiössä on ajankohtainen kritiikki toimijuuden käsitteen rajallisuudesta. Vuolanto käyttää esimerkkinä kirkkoisä Hieronymuksen (n. 347–420 jaa.) tekstiä omasta lapsuudestaan ja pohtii, kuinka modernin yhteiskunnan tutkimuksesta peräisin olevia toimijuuden ja kokemuksen käsitteitä on mahdollista käyttää vanhempien aikojen tutkimuksessa.

Keskustelu erityisesti tekstiaineistojen tulkinnallisuudesta ja konstruktivisesta luonteesta on ollut historian tutkimuksessa keskeistä viimeistään 1980–1990-lukujen lingvistisestä käänteestä lähtien. Lapsuuden historian tutkimuksessa erityisesti lapsuutta määrittävien

22 Esim. Heywood 2018; Vehkalahti 2016; Musgrove, Pascoe Leahy & Moruzi 2019; Cunningham 2021.

23 Esim. Hendrick 2008; Heywood 2018, 6–7; Miller 2020.

24 Ks. myös Gleason 2016; Musgrove, Pascoe Leahy & Moruzi 2019.

Kuva 2. Menneisyyden lasten toiminnasta kertovien lähdeaineistojen tulkinta on ollut keskeinen pohdinnan kohde lapsuuden historiassa. Myös lasten itse tuottamien aineistojen kuten kirjoitusten tai piirrosten välittämä tieto on tyypillisesti kerrostunutta ja suodattunutta. Lasten ”äänen” lisäksi aineistoissa ovat läsnä esimerkiksi ajan kasvatusihanteet. Valokuvaaja Eeva Rista kuvasi lapsia askartelemassa aurinkokukka-aiheisia töitä koulutunnilla vuonna 1970. Kuva: Helsingin kaupungin-museo.

diskurssien tutkimus muodostaakin vahvan tutkimustradition. Tässä traditiossa vuoropuhelu kulttuurintutkimuksen, erityisesti kirjallisuudentutkimuksen kanssa, on ollut keskeistä. Tutkimuksen kohteena ovat olleet esimerkiksi kysymykset siitä, miten erilaiset hegemonisen aseman saavuttaneet tekstit, kuten vanhemmille suunnatut kasvatusoppaat, koulujen oppikirjat tai tieteelliset tekstit, ovat rakentaneet käsityksiä lapsuudesta ja määritelleet normaalin ja epänormaalin, hyväksyttävän ja torjuttavan välisiä rajoja eri aikoina.

Tässä teoksessa pyrimme avaamaan uusia näkökulmia myös tekstien ja kulttuurintuotteiden tulkinnan maailmaan. Diskurssianalyttistä tutkimusotetta teoksessamme edustaa Raita Merivirran luku *Kolonialistinen diskurssi ja rodullistaminen vanhassa suomalaisessa lastenkirjallisuudessa. Metodologisia pohdintoja*. Merivirta määrittelee diskurssin erilaisten maa-

ilmaa tiedettäväksi ja merkitykselliseksi tekevien kielellisten lausuntojen tai väittämien järjestelmäksi. Diskurssianalyysin avulla pyritään lukemaan esiin yhteiskunnassa vallitsevia, usein piiloon jääviä käsityksiä, oletuksia ja kulttuurisia malleja. Samalla diskurssianalyttisen tutkimuksen ytimessä ovat usein kysymykset vallasta ja eri instituutioiden välisistä yhteyksistä.²⁵ Merivirran tutkimusesimerkissä tällaisen kriittisen luennan kohteena ovat rodullistaminen ja rotuhierarkiat 1900-luvun alun suomalaisessa lastenkirjallisuudessa. Aineiston tulkinnaassa hän hyödyntää postkoloniaalista teoriaa. Postkoloniaalisen diskurssianalyysin menetelmien ohella Merivirta pohtii lastenkirjallisuuden kasvatuksellista ulottuvuutta ja sitä, mitä kirjallisuus historiallisena lähteenä tarjoaa tutkijalle eri aikakausien yhteiskunnallisten arvojen, aatemaailmojen ja maailmankuvien tarkasteluun.

Merivirta korostaa luvussaan kontekstualisoinnin merkitystä, joka nousee keskeiseksi metodologisen pohdinnan kohteeksi myös Heta Mularin luvussa *Konteksti, genealogia, tunne. Elokuvallisia katseita tyttöyteen ja tyttöyden historiaan*. Kontekstoinnilla tarkoitetaan historian-tutkimuksessa tutkimuskohteen asettamista osaksi oman aikansa historiallista, kulttuurista ja sosiaalista kontekstia²⁶. Tässä luvussa tutkimusesimerkkinä toimivat 1990–2000-luvun vaihteen nuorten elokuvat, joiden äärellä Mulari pohtii, miten elokuvan kautta voi päästä kiinni oman aikansa keskusteluun tytöistä ja tyttöydestä. Kuten Mulari toteaa, kaavamaisinkaan nuortenelokuva ei pelkästään heijasta todellisuutta, vaan myös tuottaa merkityksiä ja osallistuu yhteiskunnallisiin keskusteluihin dialogisesti muiden kulttuurituotteiden ja instituutioiden kanssa. Oman tutkimuksensa metodologisia valintoja tarkastelemalla Mulari esittelee, kuinka elokuvaa voi käyttää lapsuuden historian aineistona.

Kolmannen osion päättää luku *Hauraat subjektit. Lapsuuden rakentuminen 1800-luvun suomalaisessa tieteessä ja kirjallisuudessa*. Siinä Kati Launis, Jutta Ahlbeck, Päivi Lappalainen ja Kirsi Tuohela palaavat lapsuuden historian peruskysymysten äärelle tutkiessaan, kuinka lapsitieteissä, suomalaisessa kaunokirjallisuudessa ja omaelämäkerrallisissa

²⁵ Esim. Said 2011; Loomba 2015.

²⁶ Danielsbacka, Hannikainen & Tepora 2018, 14–15.

teksteissä tuotettiin 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa modernia käsitystä lapsuudesta. Kuten kirjoittajat toteavat, 1800-luku oli modernisoitumisen ja kansakunnan synnyn kannalta keskeinen aikakausi ja siten se on myös lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmasta tärkeä tutkimuskohde. Myös tässä luvussa lapsuus ymmärretään historiallisesti, kulttuurisesti sekä diskursiivisesti rakentuneena ajattelutapana ja käytäntönä. Kirjoittajat esittelevät monitieteisen tutkimusotteen, joka yhdistää historiallisen sosiologian, kulttuurihistorian ja kirjallisuuden tutkimuksen lähestymistapoja. Luku osoittaa, miten monitieteinen tutkimusote ja erilaisten, yllättävienkin kulttuurituotteiden – kuten tieteen ja taiteen tuotosten – yhdistäminen samaan tutkimusasetelmaan valaisee menneisyyden uudesta perspektiivistä ja tuottaa oivaltavia havaintoja yhteiskunnan näennäisesti eri aloilla rakentuneiden lapsuuden ideoiden välisistä yhteyksistä.

ASIAANTUNTIJATIEDON KENTÄT

Teoksen viimeinen osio keskittyy instituutioihin ja niiden historiallisesti muotoutuneisiin tapoihin tuottaa, jäsentää ja käyttää tietoa lapsista ja lapsuudesta. Lapsuuden ympärille järjestäytyneet instituutiot ja niiden kautta tuotettu viranomais- ja asiantuntijatieto ovat olleet erityisesti suomalaisessa ja laajemmin pohjoismaisessa lapsuuden historiassa keskeisiä tutkimuskohteita.²⁷ Kuten osion luvut yhdessä osoittavat, se, minkälaisilla kysymyksenasetteluilla instituutioiden tuottamia arkistoja ja aineistoja voidaan lähestyä, ei ole vahvoista perinteistä huolimatta itsestään selvää tai monoliittista. Osio tarkastelee eri tavoin menetelmällisten lähestymistapojen mahdollisuuksia ja reunaehtoja lapsuutta hallinnoivien instituutioiden tutkimuksessa. Siten luvut kontribuoivat edellisissä osioissa jo esiin nostettuihin teemoihin lapsuudesta kulttuurisena konstruktiona, lapsen toimijuudesta ja kokemuksesta sekä tutkimuksenteon eettisistä kysymyksistä.

27 Esim. Aapola & Kaarninen 2003; Andresen ja muut 2011; Vehkalahti & Suurpää 2014.

Kuva 3. Modernin ajan lapsuuden historiaa on tutkittu runsaasti viranomaisarkistojen pohjalta ja erilaisten lapsuuden instituutioiden, kuten koulun, lastensuojelun tai terveydenhuollon kontekstissa. Yksi keskeinen suomalaista lapsuutta 1900-luvulla rakentanut instituutio on neuvola. Kuvassa lääkäri tutkii pikkulasta helsinkiläisessä neuvolassa vuonna 1951. Kuva: Eino Heinonen, Helsingin kaupungin-museo.

Osion avaavassa luvussa *Paluumuuttajalapsen 1940–1950-lukujen Suomessa. Metodologisia reittejä lapsuuden historiaan* käsiteltäväksi otetaan kysymys, jota lapsuuden historiassa on pohdittu pitkään: miten aikuisten tuottamista asiakirja-aineistoista voidaan lukea esiin lasten historiaa? Tuomas Laine-Frigrenin tutkimuskohteena ovat usein sotalapsiksi kutsuttujen, toisen maailmasodan aikana Suomesta ulkomaille siirrettyjen lasten kokemukset Suomeen paluusta. Lastensiirtoihin liittyvää, eri viranomaisten ja järjestöjen arkistoihin talletettua asiakirja-aineistoa on säilynyt laajasti. Aineisto kertoo lasten kanssa tekemisissä olleiden vanhempien, lapsuuden asiantuntijoiden ja viranomaisten käsityksistä ja intresseistä sekä laajemmin aikakauden lapsuutta ja lasten hyvinvointia koskevista normeista ja arvoista. Laine-Frigren pohtii, kuinka arkistomateriaalia on mahdollista hyödyntää lapsuuden historian tutkimuksessa: millaisia rajoitteita ja mahdollisuuksia viranomaisarkistoihin liittyy ja voiko viranomaistoiminnan tuloksena tallentuneita asiakirja-aineistoja tulkita myös reitteinä lasten kokemuksiin?

Viranomaisarkistojen ohella lainsäädäntö muodostaa tärkeän – mutta yllättävän vähäiselle huomiolle jääneen – aineistokokonaisuuden lapsuuden historian tutkimukseen. Vaikka lainsäädännön muutoksiin viitataan monissa tutkimuksissa, lainsäädännöllinen kehitys otetaan usein ikään kuin itsestään selvänä ja annettuna kontekstina, ei tutkimuskohteena. Luvussa *Normaalien ja epänormaalien rajapinnoilla. Lapsuuden kategorioiden historiallisesta analyysistä lainsäädäntö ja siihen liittyvät muutokset* otetaan kuitenkin tutkimuskohteeksi uudella tavalla, jäsenkategoria-analyysejä soveltaen. Laura Tiitinen ja Timo Harrikari avaavat tuoreen näkökulman lastensuojelun historiaan pureutumalla lapsuutta määrittäviin kategorioihin lainvalmisteluaineistojen sekä aikalaistekstien avulla. Kirjoittajat osoittavat havainnollisesti, miten lähilukua, tiedonarkeologista luentaa sekä genealogista analyysia yhdistävän jäsenkategoria-analyysin keinoin on mahdollista ottaa haltuun pitkän aikavälin kehityskulkuja.

Asiantuntijatiedon kentät -osion kaksi viimeistä lukua johdattavat lukijan historianfilosofien ja historiografien kysymysten äärelle tarkastellessaan eri tavoin itse tieteenteon epistemologisten käytänteiden ja tieteellisen tiedontuotannon mahdollisuusehtoja. Luvussa *Olemassa-olemattomuus ja hajanaisuus. Metodologisia pohdintoja uteliaan lapsen*

genealogiasta Johanna Sitomaniemi-San esittelee viime vuosina yleistyneen genealogisen tutkimusotteen mahdollisuuksia lapsuuden ja kasvatuksen historian tekstiaineistojen tulkinnassa. Genealogisesta tutkimuksesta käytetään usein nimitystä ”nykyisyyden historia”, millä viitataan lähtökohtaan, jossa menneisyyttä tarkastellaan nykyhetken perspektiivistä käsin, jäljittäen esimerkiksi nykyhetkessä läsnä olevien käsitteiden historiaa.²⁸ Tässä luvussa Sitomaniemi-San havainnollistaa genealogista tutkimusprosessia käyttäen esimerkkinään uteliaisuuden käsitteen historiaa kasvatusajattelussa. Samalla hän osoittaa, että lineaarisen historiakäsityksen haastava genealoginen tarkastelutapa mahdollistaa myös totuttujen historian kaanoneiden, murroskohtien ja syy–seuraus-suhteiden tarkastelun uudessa valossa.

Kokoelmamme päättää Juuso Tervon luku *Kriittisen historianfilosofian näkökulmia lapsuuden historioihin*. Siinä historiatieteen ja historiallisen tiedon tuottamisen eettisiä, toiseuteen ja sen hallintaan kietoutuvia kysymyksiä lähestytään kriittisen historianfilosofian tarjoamin keinoin. Tervo pohtii tutkimusmenetelmiin kytkeytyvää epistemologista vallankäyttöä tekemällä näkyväksi, kuinka minkä tahansa metodologisen ratkaisun äärellä oleminen sisältää väistämättä kysymyksiä tieteellistä tietoa sellaiseksi legitimoivista käytänteistä. Tervo asettaa historian-tutkimuksen tutkimuksen kohteeksi ja tarkastelee lasten ja nuorten toimijuuksia ja kokemuksia historiografisina konstruktioina. Siten hän esittelee teorian kanssa ajattelun mahdollisuuksia lähestyä historiantutkimuksen harjoittamista toisin.

Luku nostaakin erityistarkasteluun sen, minkä toivomme kokoomateoksen tuovan esiin kokonaisuudessaan: lapsuuden historian tutkimuksen kenttä on kaikessa monimuotoisuudessaan ja -tieteisyydessään väistämättä kompleksinen, jännitteinen ja myös ristiriitainen. Humanistisia ja yhteiskuntatieteellisiä aloja koskevat paradigmanmuutokset – tutkimussuuntausten historialliset kerrokset ja murrokset²⁹ – näkyvät myös lapsuuden historian äärellä käydyissä keskusteluissa ja moneen suuntaan purkautuvissa tutkimusotteissa. Toivomme siksi, että matka-

28 Foucault 1995, 31; Tazzioli, Fuggle & Lanci 2015.

29 Ks. esim. Häkli 2004; Nivala & Mähkä 2012; Puuronen 2006.

oppaaksi nimeämämme teos ei niinkään tarjoaisi välineitä ”perille löytämiseen” vaan pikemminkin siihen kartoittamis- ja paikantamistyöhön, jota tarvitsemme syventyäksemme ja osallistuaksemme lapsuuden historian kentällä käytäviin ajankohtaisiin teoreettisiin ja menetelmällisiin keskusteluihin.

KIRJALLISUUS

- Aapola, Sinikka – Kaarninen, Mervi 2003: Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan. Teoksessa *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Toimittaneet Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–32.
- Aasgaard, Reidar – Bunge, Marcia J. – Roos, Merethe (toim.) 2018: *Nordic Childhoods 1700–1960: From Folk Beliefs to Pippi Longstocking*. Lontoo: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315231723>
- Alanen, Leena 2009: Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta*. Toimittaneet Leena Alanen ja Kirsti Karila. Tampere: Vastapaino, 9–30.
- Andresen, Astri – Garðarsdóttir, Ólöf – Janfelt, Monika – Lindgren, Cecilia – Markkola, Pirjo – Söderlind, Ingrid 2011: *Barnen och välfärdspolitiken. Nordiska barndomar 1900–2000*. Tukholma: Institutet för framtidsstudier.
- Ariès, Philippe 1986 [1962]: *Centuries of Childhood*. Kääntänyt Robert Baldick. New York: Penguin Books. Ransankielinen alkuteos 1960.
- Baxter, Jane E. 2019: *The Archaeology of American Childhood and Adolescence*. Tallahassee: University Press of Florida.
- Collins, Patricia H. 2015: Intersectionality’s definitional dilemmas. *Annual Review of Sociology*, 41, 1–20. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-073014-112142>
- Coole, Diana – Frost, Samantha 2010: Introducing the New Materialism. Teoksessa *New Materialisms: Ontology, Agency, and Politics*. Toimittaneet Diane Coole ja Samantha Frost. Durham: Duke University Press, 1–43. <https://doi.org/10.1215/9780822392996-001>
- Crenshaw, Kimberlé 1989: Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics. *University of Chicago Legal Forum*, 1989 (1), 139–168.
- Cunningham, Hugh 2021: *Children and Childhood in Western Society since 1500*. Lontoo: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003033165>
- Danielsbacka, Mirka – Hannikainen, Matti O. – Tepora, Tuomas 2018: Teoriaton historia? Teoksessa *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Toimittaneet Matti O. Hannikainen, Mirka Danielsbacka ja Tuomas Tepora. Helsinki: Gaudeamus.
- Dekker, Jeroen J. H. – Simon, Frank 2014: Shaping the history of education? The first 50 years of *Paedagogica Historica*. *Paedagogica Historica*, 50 (6), 707–716. <https://doi.org/10.1080/00309230.2014.962062>

- Díaz-Andreu, Margarita – Lucy, Sam – Babic, Stasa – Edwards, David N. (toim.) 2005: *The Archaeology of Identity. Approaches to Gender, Age, Status, Ethnicity and Religion*. New York: Routledge.
- Fass, Paula S. 2010: Childhood and Memory. *The Journal of the History of Childhood and Youth*, 3 (2), 155–164. <https://doi.org/10.1353/hcy.o.0096>
- Fass, Paula S. 2013: Is there a Story in the History of Childhood? Teoksessa *The Routledge history of childhood in the western world*. Toimittanut Paula S. Fass. Lontoo: Routledge, 1–14. <https://doi.org/10.4324/9780203075715>
- Foucault, Michel 1995: *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. 2. painos. Kääntänyt Alan Sheridan. New York: Vintage Books. Ranskankielinen alkuteos 1975.
- Gittins, Diana 2004: The Historical Construction of Childhood. Teoksessa *An Introduction to Childhood Studies*. Toimittanut Mary Jane Kehily. Maidenhead – New York: Open University Press, 25–38.
- Gleason, Mona 2016: Avoiding the agency trap: Caveats for historians of children, youth, and Education. *History of Education* 45 (4), 446–459. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1177121>
- Grosvenor, Ian 2007: 'Seen but not Heard': City Childhoods from the Past into the Present. *Paedagogica Historica* 42 (3), 405–429. <https://doi.org/10.1080/00309230701363765>
- Gutman, Marta – de Coninck-Smith, Ning 2008: Introduction. Good to Think With – History, Space, and Modern Childhood. Teoksessa *Designing Modern Childhoods. History, Space and the Material Culture of Children*. Toimittaneet Marta Gutman ja Ning de Coninck-Smith. New Brunswick – New Jersey – Lontoo: Rutgers University Press, 1–19.
- Hawes, Joseph M. – Hiner, N. Ray 2008: The History of Children (and Childhood) in the Twenty-First Century. *The Journal of the History of Childhood and Youth*, 1 (1), 43–49. <https://doi.org/10.1353/hcy.2008.0002>
- Hendrick, Harry 2008: The Child as a Social Actor in Historical Sources: Problems of Identification and Interpretation. Teoksessa *Research with children: Perspectives and practices*. Toimittaneet Pia Christensen ja Allison James. Lontoo: Routledge, 40–65.
- Heywood, Colin 2018: *A History of Childhood: Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*. Cambridge: Polity Press.
- Hodder, Ian 2007: The 'social' in archaeological theory: An historical and contemporary perspective. Teoksessa *A Companion to Social Archaeology*. Toimittaneet Lyn Meskell ja Robert W. Preucel. Malden–Oxford–Carlton: Blackwell Publishing, 23–42. <https://doi.org/10.1002/9780470693605.ch1>
- Häkli, Jouni 2004: *Meta hodos. Johdatus ihmismaantieteeseen*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- James, Allison – Jenks, Chris – Prout, Alan 1998: *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Jones, Owain 2003: "Endlessly Revisited and Forever Gone": On Memory, Reverie and Emotional Imagination in Doing Children's Geographies. An "Addendum" to 'To Go Back up the Side Hill': Memories, Imaginations and Reveries of Childhood by Chris Philo. *Children's Geographies*, 1 (1), 25–36. <https://doi.org/10.1080/14733280302185>
- Jones, Owain 2013: "I was born but": Children as other/nonrepresentational subjects

- in emotional and affective registers as depicted in film. *Emotion, Space and Society*, 9, 4–12. <https://doi.org/10.1016/j.emospa.2013.02.001>
- Kehily, Mary Jane 2004: Understanding childhood: an introduction to some key themes and issues. Teoksessa *An Introduction to Childhood Studies*. Toimittanut Mary Jane Kehily. Maidenhead – New York: Open University Press.
- Larsson, Anna – Norlin, Björn 2014: Introduction: Taking Pupils into Account in Educational History Research. Teoksessa *Beyond the Classroom. Studies on Pupils and Informal Schooling Processes in Modern Europe*. Toimittaneet Anna Larsson ja Björn Norlin. Frankfurt am Main: Peter Lang, 9–23.
- Loomba, Ania 2015: *Colonialism/Postcolonialism*. 3. painos. Lontoo – New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315751245>
- deMause, Lloyd 1974: The Evolution of Childhood. Teoksessa *The History of Childhood*. Toimittanut Lloyd deMause. New York: Psychohistory Press, 1–74.
- Miller, Sarah 2020: Historical methods. Teoksessa *The SAGE Encyclopedia of Children and Childhood Studies*. Toimittanut Daniel Thomas Cook. Lontoo: SAGE, 906–909.
- Morrison, Heidi 2012: What is the Global History of Childhood? Teoksessa *The global history of childhood reader*. Toimittanut Heidi Morrison. Lontoo: Routledge.
- Moruzi, Kristine – Musgrove, Nell – Pascoe Leahy, Carla (toim.) 2019: *Children's Voices from the Past: New Historical and Interdisciplinary Perspectives*. Lontoo: Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-11896-9>
- Musgrove, Nell – Pascoe Leahy, Carla – Moruzi, Kristine 2019: Hearing Children's Voices: Conceptual and Methodological Challenges. Teoksessa *Children's Voices from the Past: New Historical and Interdisciplinary Perspectives*. Toimittaneet Kristine Moruzi, Nell Musgrove ja Carla Pascoe Leahy. Lontoo: Palgrave MacMillan, 1–28. https://doi.org/10.1007/978-3-030-11896-9_1
- Nilvala, Asko – Mähkä, Rami 2012: *Tulkinnan polkuja: Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Turku: k&h, Turun yliopisto, kulttuurihistoria.
- Puuronen, Vesa 2006: *Nuorisotutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Pöysä, Jyrki – Järviluoma, Helmi – Vakimo, Sinikka 2010: Luotuja kulkemaan. Johdatus vael-taviin metodeihin. Teoksessa *Vaeltavat menetit*. Toimittaneet Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo. Kultaneito VIII. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, 5–15.
- Rautio, Pauliina 2013: Children who carry stones in their pockets: On autotelic material practices in everyday life. *Children's Geographies*, 11 (4), 394–408. <https://doi.org/10.1080/14733285.2013.812278>
- Said, Edward W. 2011. *Orientalismi*. Suomentaneet Kati Pitkänen ja Joel Kuortti. Helsinki: Gaudeamus.
- de Saint Exupéry, Antoine 1943: *The Little Prince*. Kääntänyt Katherine Woods. Lontoo: Heineman.
- Shorter, Edward 1975: *The Making of the Modern Family*. New York: Basic Books.
- Sköld, Johanna – Vehkalahti, Kaisa 2016: Marginalized Children – Methodological and Ethical Issues in the History of Education and Childhood. *History of Education*, 45 (4), 403–410. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1177609>

- Stone, Lawrence 1977: *The Family, Sex and Marriage in England, 1500–1800*. Lontoo: Weidenfeld & Nicolson.
- Supernant, Kisha – Baxter, Jane Eva – Lyons, Natasha – Atalay, Sonya (toim.) 2020: *Archaeologies of the Heart*. Cham: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-36350-5>
- Sørensen, Marie Louise Stig 2000: *Gender Archaeology*. Cambridge: Polity Press.
- Taguchi Lenz, Hillevi 2011: Investigating Learning, Participation and Becoming in Early Childhood Practices with a Relational Materialist Approach. *Global Studies of Childhood*, 1 (1), 36–50. <https://doi.org/10.2304/gsch.2011.1.1.36>
- Tazzioli, Martina – Fuggle, Sophie – Lanci, Yari 2015: Introduction. Teoksessa *Foucault and the history of our present*. Toimittaneet Sophie Fuggle, Yari Lanci ja Martina Tazzioli. Hampshire: Palgrave Macmillan, 1–10. https://doi.org/10.1057/9781137385925_1
- Vehkalahti, Kaisa 2016: Dusting the Archives of Childhood. Child Welfare Records and Historical Research. *History of Education* 45 (4), 430–445. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1177610>
- Vehkalahti, Kaisa – Suurpää, Leena 2014: Nuoruus, sukupolvet ja oman elämän kirjoittaminen. Teoksessa *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Toimittaneet Kaisa Vehkalahti ja Leena Suurpää. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 5–29.